

İnsan Haklarının Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesine İlişkin Kılavuz

HUDOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

İnsan Haklarının Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesine İlişkin Kılavuz

Özgün adı: **Guidance on Integrating Human Rights In National Biodiversity Strategy and Action Plans**

“İnsan Haklarının Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesine İlişkin Kılavuz” adlı belgenin orijinal dilindeki versiyonuna [buradaki bağlantıdan](#) ulaşabilirsiniz.

Çevirisi yapılan bu yayın BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanmıştır.

Hazırlayan: BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

Çeviri: Ali Rıza Çangırloğlu

Tasarım: Mesut Bilicitürk

Yayınlayan: Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı – HUDOTO

Adres:

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

Mucibur Rahman Sok. No: 17 Anadolu İş Hanı K:3 D:11 Konak-İZMİR

info@hudoto.com

Bu resmi olmayan çeviri Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteğiyle yapılmıştır. Bu çevirinin içeriğinden yalnızca Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı – HUDOTO sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

1.	Giriş ve Kılavuzun Amacı	1
1.1	CBD ve İnsan Hakları Çerçveleri Arasındaki Karşılıklı Bağlantılar	1
1.2	UBSEP Nedir?	2
1.3	İnsan Haklarını UBSEP'lere Entegre Etmek Neden Önemlidir?	2
2.	UBSEP'lerin Geliştirilmesi ve Hazırlanması	3
3.	İnsan Haklarının UBSEP'lere Entegre Edilmesi İçin Genel Kılavuz	4
4.	UBSEP'ler ve Çevresel Yönetişim	5
4.1	Çevreyle İlgili Bilgiler Edinme ve Eğitim Haklarının Entegre Edilmesi İçin Kılavuz	6
4.2	Halkın Serbest, Anlamlı ve Aktif Katılım Hakkının Entegre Edilmesi İçin Kılavuz	6
4.3	Adalete Erişim Hakkının Entegre Edilmesi İçin Kılavuz	7
5.	Biyçeşitlilik ile İlgili Diğer Temel İnsan Hakları	8
6.	UNSEP'ler ve Kırıl	
7.	Durumlardaki Kişilerin Hakları	9
7.1	UBSEP'ler ve Yerli Halkların Hakları	10
7.2	UBSEP'ler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	11
7.3	UBSEP'ler ile Çocukların ve Gençlerin Hakları	12
7.4	UBSEP'ler ve Çevresel İnsan Hakları Savunucularının (ÇİHS'ler) Hakları	13
8.	UBSEP'ler, İşletmeler ve İnsan Hakları	13
9.	UBSEP'lerin Uygulanması ve İzlenmesi	14

1. Giriş ve Kılavuzun Amacı

Bu Kılavuzun amacı, BM Ülke Ekiplerini, Devletleri, politika yapıcılarını ve paydaşlarını, insan haklarını Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD veya Sözleşme) uyarınca kendi UBSEP'lerine entegre etmeleri konusunda desteklemektir. Bu Kılavuzun uygulaması, uygulandığı spesifik yerel bağlama dayalı olacaktır. Eğitim ve spesifik kapasite geliştirme/akran desteği ile kullanılması amaçlanmıştır.

1.1 CBD ve İnsan Hakları Çerçevesi Arasındaki Karşılıklı Bağlantılar

CBD'nin hedefleri, biyoçeşitliliğin korunmasını, bileşenlerinin sürdürülebilir kullanımını ve genetik kaynakların kullanımından doğan faydaların adil ve eşitlikçi bir şekilde paylaşılmasını sağlamaktır.¹ BM Genel Kurulu ve İnsan Hakları Konseyi temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını bir insan hakkı olarak tanıyan kararları kabul etmiş ve bunun sağlıklı biyoçeşitliliği ve ekosistemleri kapsadığını belirtmiştir.² Birleşmiş Milletler'e Üye 150'den fazla Devlet temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını yasal olarak tanımaktadır.³ Sağlıklı bir çevre; yaşam, sağlık, kültür, gelişme, ayrımcılığa uğramama, yeterli gıda ve su hakları dahil olmak üzere diğer çok kapsamlı insan haklarından etkin bir şekilde yararlanabilmek için gerekli bir ön koşuldur.^{4,5}

Biyoeşitlilik kaybı, insan hakları ihlalleri yaşayan Yerli Halklar, yerel toplumlar, kadınlar ve çocuklar gibi grupların maruz kaldığı riskleri artırabilir. Ayrıca, geçim kaynakları, sosyal ve ekonomik hakların desteklenmesi ve korunması ve ilgili uluslararası çalışma standartları üzerinde belirli sonuçları olabilir.

IPBES değerler raporuna göre, biyoçeşitliliğe hak-temelli yaklaşımlar, insanlar ve gezegen için daha iyi sonuçlar ve daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek sağlayacaktır.⁶ CBD insan haklarına açıkça atıfta bulunmamakla birlikte, bazı hükümleri üstü kapalı olarak insan haklarını çağrıştırmaktadır. Örneğin, Sözleşme'deki Madde 8(j), Tarafların, Yerli Halkların ve yerel toplumların katkılarına ve biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili bilgileri, yenilikleri ve uygulamalarına saygı göstermesini, korumasını ve sürdürmesini öngörmektedir. Yerli Halklara ve yerel topluluklara ait genetik kaynaklara erişim ve bunların faydalarının adil ve eşitlikçi bir şekilde paylaşılması ile ilgili insan hakları, Genetik Kaynaklara Erişim ve Bunların Kullanımından Doğan Faydaların Adil ve Eşitlikçi bir Şekilde Paylaşımına ilişkin Nagoya Protokolü dahil olmak üzere Sözleşme'ye ve protokollerine üstü kapalı olarak dahil edilmiştir. CBD Taraflar Konferansının (COP) bazı kararları, Sözleşme ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki ilişkiye de atıfta bulunmaktadır. Bu, Yerli Halkların ve yerel toplulukların adalet erişimi ve tam ve etkili katılımı ile ilgili çalışmalar yaptırılmasını, ayrıca Taraflara, Özel Prosedürler yetki sahiplerinin ilgili tavsiyelerini dikkate alma çağrısında bulunmayı içermiştir.⁷ Buna ek olarak, COP'nin 2022 yılındaki 15'inci toplantısında, Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi (GBF) kabul edilmiştir. 'Çerçevenin uygulanmasında dikkate alınması gereken hususlar' başlıklı Kısım C'de, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyan, destekleyen ve yerine getiren insan hakları temelli bir yaklaşım izlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca insanların temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını, Yerli Halkların haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini tanımaktadır.⁸ Buna ek olarak Kısım C, CBD Sekreterliği, diğer ilgili çok taraflı anlaşmalar ve uluslararası kuruluşlar ve GBF'nin uygulamasına yönelik süreçler arasında gelişmiş bir işbirliğinin önemine de dikkat çekmektedir.⁹

1.2 UBSEP Nedir?

CBD Madde 6, tarafların Ulusal Strateji ve Eylem Planları (UBSEP) geliştirmesini, uygulamasını ve raporlamasını ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile sürdürülebilir kullanımını ilgili sektörel veya sektörler-arası planlara, programlara ve politikalara entegre etmesini öngörmektedir. UBSEP'ler, Tarafların CBD'yi tüm düzeylerde/ölçeklerde uygulamak için kullandığı başlıca politika araçlarıdır. UBSEP'ler biyoçeşitliliğin ve sağlıklı ekosistemlerin korunmasına yönelik planlamayı kolaylaştırır, ayrıca ilgili kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve genetik çeşitliliğin faydalarının eşitlikçi bir şekilde paylaşılmasını sağlar. UBSEP'ler, biyoçeşitliliğin Sözleşme'de belirlenen önlemlere uygun bir şekilde korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına yönelik ulusal stratejileri, planları veya programları yansıtır. UBSEP'ler ayrıca biyoçeşitlilik ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili ilkelerin ilgili sektörel veya sektörler-

¹ CBD, biyolojik çeşitliliği ("biyoçeşitlilik"), "tüm kaynaklardan gelen canlı organizmalar arasındaki değişkenlik ... buna türler içindeki türler arasındaki ve ekosistemlerdeki çeşitlilik dahildir" şeklinde tanımlamaktadır.

² BM Genel Kurulu Kararı 76/300; İnsan Hakları Konseyi Kararı 48/13.

³ UNEP, "Sağlıklı bir çevre hakkı: iyi uygulamalar", 29 Mayıs 2020.

⁴ UNEP, "İnsan Hakları ve Biyoçeşitlilik: Anahtar Mesajlar", 19 Temmuz 2021.

⁵ A/75/161; A/HRC/34/49.

⁶ IPBES, "Farklı değerler ve doğanın değerlendirilmesi üzerine değerlendirme raporu", 9 Temmuz 2022.

⁷ Bkz. UNEP/CBD/COP/DEC/IX/12, paragraf 13; UNEP/CBD/COP/DEC/12/5, paragraf 11; UNEP/CBD/COP/DEC/14/8, paragraf 5.

⁸ Bkz. Kısım C, Paragraf 14, 8 ve 15

⁹ Bkz. Kısım C, Paragraf 24

arası planlar, programlar ve politikalarda ana akımlaştırılmasına kılavuzluk etmelidir. UBSEP'ler ulusal olarak belirlenir; UBSEP'lerin geliştirilmesi, anahtar paydaşların biyoçeşitliliğe ve ekosistemlere yönelik tehditleri ve ayrıca bu tehditleri ele almaya yönelik stratejileri ve eylemleri belirlemek için sektörler genelinde birlikte çalışmalarını gerektirir. Şu ana kadar, 196 taraftan 193 tanesi (%99) en az bir UBSEP geliştirmiştir. Tarafların, kendi UBSEP'leri kapsamındaki ulusal hedefleri, CBD'nin 2020-sonrası Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesinde önerilen hedefler ile uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir.

1.3 İnsan haklarını UBSEP'lere entegre etmek neden önemlidir?

Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi, uluslararası insan hakları standartlarına dayanan kavramsal bir çerçeveyi entegre ederek, biyoçeşitlilik planlamasına ve UBSEP'lere insan hakları temelli bir yaklaşımın uygulanmasına yönelik beklentiyi belirlemektedir.¹⁰, ¹¹ İnsan hakları temelli bir yaklaşım, insan hakları hukuku kapsamındaki hak sahiplerinin yanı sıra, hak sahiplerinin insan haklarını güvenli bir şekilde kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamaya yönelik yükümlülükleri olan 'görev sahiplerini' tanımlamaktadır. Bunu takiben, hem hak sahiplerinin haklarını talep etme hem de görev sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini geliştirmeye çalışmaktadır. Devletlerin biyoçeşitlilik bağlamındaki temel görevi, ticari işletmeler dahil olmak üzere üçüncü tarafların, devletlerin toprakları ve/veya yetki alanları içindeki insan hakları suistimallerine karşı koruma sağlamaktır. Ticari işletmeler, insan haklarına saygı göstermekle yükümlüdür. Bu, ticari işletmelerin diğer kişilerin insan haklarını çiğnemekten kaçınmaları ve kendileri ile ilgili olan olumsuz insan hakları etkilerini ele almaları gerektiği anlamına gelmektedir. Tüm insanlar hak sahipleridir; ancak Yerli Halklar, yerel topluluklar, köylüler ve kırsal nüfuslar, kadınlar, gençler ve biyoçeşitliliğe sıkı sıkıya bağımlı bireyler dahil olmak üzere bazı kişiler biyoçeşitlilik kaybından orantısız ölçüde etkilenebilir.

Biyoçeşitlilik planlamasına insan hakları temelli bir yaklaşım, sistemik ve yapısal seviyelerde olanlar dahil olmak üzere eşitsizliği ve ayrımcılığı ele almayı amaçlar. Bu itibarla böyle bir yaklaşım, özellikle en ötekileştirilmiş bireylere ve topluluklara, biyoçeşitliliği korumak ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmak amacıyla karar verme süreçlerine katılım, bilgiye erişim ve adalete erişim haklarını kullanmaları için güç verir. Hesap verebilir ve şeffaf eylemleri ve sorumlulukları destekler. UBSEP'nin geliştirilmesi ve uygulanması sırasında insan hakları temelli bir yaklaşımın benimsenmesi, politika yapıcıların doğa ve kalkınma ile ilgili amaçları daha uyumlu hale getirmelerine yardımcı olabilir; bu da 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin amaçlarına ve vizyonuna ulaşmak için çok önemlidir. Buna, biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili olanların yanı sıra gıda ve su güvenliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, iklim değişikliği, afet risk azaltma ve yoksulluğu azaltma gibi konuları ele alan BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) dahildir.¹² GBF, kendi hükümleri ile SKA'lar arasındaki karşılıklı faydalar sağlayan ilişkiye dikkat çekmektedir.¹³

Üstelik, kırsal bölgelerdeki en yoksul insanlar geçimleri için çoğunlukla ekosistemlere bağımlıdır, yani biyoçeşitlilik kaybının bu kişilerin hakları üzerinde önemli sonuçları vardır. Arazi kullanımı ve habitat değişiklikleri, potansiyel olarak ekosistemlerin bütününe zarar verebilir. Arazi tahribatı ve kırsal çalışanların arazi kullanım hakkının tanınmaması ve bu hakka saygı gösterilmemesi, insanları standart altı koşullarla ve yetersiz ücretlerle tarım iş gücüne katılmak zorunda bırakabilir. Uluslararası çalışma standartları tarafından ele alınan örgütlenme hakkı, özgürce iş seçme (örneğin kentleşmeye zorlanmama) hakkı ve yerel kırsal kimliğin muhafaza edilmesi ve biyoçeşitliliğin toplu olarak ele alınması için kooperatifler oluşturma hakkı dahil olmak üzere kırsal çalışanların hakları, biyoçeşitliliğe ve ekosistemlere yönelik tehditlerin üstesinden gelinmesiyle doğrudan ilgilidir.¹⁴ Bunu yapma olanakları mevcut olmasına rağmen, son zamanlarda yapılan analizlerde, bir bütün olarak UBSEP'lerin insan haklarını biyoçeşitlilik politikalarının yapılmasına ve planlamasına yeterince entegre etmediği ve UBSEP'lerde insan haklarına yapılan atıfların genellikle dolaylı olduğu tespit edilmiştir.¹⁵ Biyoçeşitlilik politikasında insan haklarına doğrudan atıflar olmaması durumunda, görev sahiplerinin CBD, GBF ve uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki - biyoçeşitlilik ve habitat kaybını ele almaya, bunun insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerini önlemeye ve biyoçeşitlilik kaybını ele alma eylemlerinin eşitlikçi olmasını sağlamaya yönelik - ortak asli taahhütlerini yerine getirmeleri daha az olasıdır. Devlet yetkilileri ile çevre konularında çalışan diğer paydaşlar ve insan haklarını geliştirmek için çalışanlar arasında daha yüksek bir politika uyumu, iletişim ve iş birliği olması gereklidir. Bu kılavuz notları, kapasite geliştirme ve akran desteğinin yanı sıra, insan haklarının UBSEP'lere nasıl entegre

¹⁰ OHCHR, "İnsan Haklarının Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesi", Mart 2022, sf. 9.

¹¹ BM Sürdürülebilir Kalkınma Grubu, "İnsan Hakları Temelli Yaklaşım".

¹² Bunların arasında, diğerlerinin yanı sıra 1, 2, 3, 5, 6, 10, 13, 14 ve 15 sayılı SKA'lar yer almaktadır.

¹³ Bkz. GBF, Kısım D, Paragraf 26.

¹⁴ Bkz. İstihdam Politikası Sözleşmesi, 1964 (No. 122); İstihdam Politikası Tavsiye Kararı, 1964 (No. 122); Kiracılar ve Ortakçılar Tavsiye Kararı, 1968 (No. 132); Kırsal İşçi Kuruluşları Sözleşmesi, 1975 (No. 141); Kooperatiflerin Desteklenmesi Tavsiye Kararı, 2002 (No. 193).

¹⁵ OHCHR, "İnsan Haklarının Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesi", Mart 2022, sf. 9.

edilebileceğini geniş anlamda açıklayarak, bu görevi üstlenen BM Ülke Ekiplerini desteklemeyi amaçlamaktadır.

2. UBSEP'lerin geliştirilmesi ve hazırlanması

CBD'nin Tarafları, UBSEP'leri bir politika uygulama aracı olarak geliştirmeyi, kabul etmeyi ve periyodik olarak güncellemeyi ve bunları etkili ve katılımcı bir biçimde uygulamayı taahhüt etmiştir.¹⁶ UBSEP'ler, ülke içi bir istişari ve kapsayıcı süreç yoluyla geliştirilecek, hazırlanacak ve yenilenecektir. Ayrıca, ilgili politikaların ve eylemlerin de katılımcı bir biçimde geliştirilmesi ve ulusal politikadaki doğa odaklı politika hedeflerinin ve diğerlerinin yanı sıra doğa, kalkınma ve iklim konularındaki önceliklerin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla ulusal devlet planlama araçlarına dahil edilmesi gereklidir.

Birinci nesil UBSEP'ler (1996-2003) insan haklarını hazırlık ve tasarım aşamalarına dahil etme konusunda büyük ölçüde başarısız olmuştur, bu da bunların yetersiz ölçüde uygulanmasına katkıda bulunmuştur.¹⁷ Erken dönem UBSEP'lerin hazırlanmasında, etkilenen topluluklar veya yerel makamlar gibi anahtar paydaşların katıldığı istişari bir süreç nadiren kullanılmıştır.¹⁸ Bu dönemden sonra hazırlanan UBSEP'lerin çoğu yoksulluğun azaltılması ve kalkınma ile ilgili sektörler arası politikaların ve planların dahil edilmesini artırmaya yönelik kapsamlı paydaş istişarelerine dayanmakla birlikte, bunların çok azı maden çıkarma endüstrileri, enerji sektörü veya altyapı geliştirme gibi insan hakları üzerinde potansiyel büyük etkileri olan sektörleri ele almıştır.¹⁹

2020-sonrası GBF doğrultusunda UBSEP'lerde yapılacak revizyonlar aşağıdakileri sağlamalıdır:

- Hak temelli yaklaşımları yasal zorunluluk icabı entegre etmek ve UBSEP'nin revizyonu sırasında yürütülen ulusal biyoçeşitlilik planlama süreçlerinin sonuçlarını iyileştirmek.
- Bilgiye erişime ilişkin insan haklarını ve tüm paydaşların serbest, aktif, anlamlı ve bilgiye dayanan katılımını açıkça dahil etmek (bkz. Kısım 4).
- Yerel düzeyde geliştirilen alt-ulusal planları insan haklarına uygun olarak entegre etmek.

3. İnsan Haklarının UBSEP'lere Entegre Edilmesi İçin Genel Kılavuz

- Devlet kurumlarının ve yetkililerinin, ticari işletmelerin ve insan hakları ve biyoçeşitlilik ile ilgili diğer görev sahiplerinin hesap verebilirliğini destekleyen kurumsal çerçevelerin yanı sıra, ilgili uluslararası insan hakları yükümlülüklerine ve yerel insan hakları hukukuna açıkça atıfta bulunmak.²⁰
- Devletin - biyoçeşitlilik kaybı ve/veya biyoçeşitliliği korumaya yönelik eylemler bağlamında - insan haklarına yönelik tehditleri önlemek için kendi yetki alanı kapsamındaki tüm kamu ve özel aktörleri etkili bir biçimde düzenleme görevini yansıtmak.
- İnsan haklarını kullanmaları için hak sahiplerini belirler ve desteklerken, bir görev sahibi olarak Devletin spesifik insan hakları yükümlülüklerinin UBSEP'nin geliştirilmesi ve uygulanması yoluyla nasıl yerine getirileceğini açıklamak.
- Biyoçeşitliliğe saygı göstermek dahil olmak üzere, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye ilişkin insan hakkına saygı göstermeye ve bu hakkı korumaya ve yerine getirmeye yönelik çabaları dahil etmek.
- Örfi, yerli, çevre ve çalışma hukukları dahil olmak üzere, biyoçeşitlilik ve insan hakları ile ilgili diğer ulusal ve uluslararası yasalara ve politikalara atıfta bulunmak.

¹⁶ CBD, "UBSEP nedir", 15 Kasım 2022. Bulunduğu yer: <https://www.cbd.int/nbsap/introduction.shtml>.

¹⁷ OHCHR, "İnsan Haklarının Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesi", Mart 2022, sf. 8.

¹⁸ A.g.e., sf. 28.

¹⁹ A.g.e., sf. 28-29.

²⁰ Örneğin Karadağ'ın UBSEP'si, ulusal Anayasa'da yer alan herkesin çevrenin durumu hakkında zamanında ve eksiksiz bilgi alma hakkına sahip olduğu hükmüne atıfta bulunmaktadır. Arnavutluk'un UBSEP'si, kamu bilgilendirme hakkı gibi uluslararası ilkelerin tarım, ormancılık, balıkçılık, sanayi, kentsel planlama, ulaşım ve turizm dahil olmak üzere biyoçeşitlilik ile ilgili sektörler için geçerli olmasını öngörmektedir. Liberya'nın 2017-2025 UBSEP'si, kırsal toplulukların - diğer hakların yanı sıra - bilgi edinme ve adalete erişim haklarının yeterince tanınmaması dahil olmak üzere, biyoçeşitliliğe yönelik dolaylı tehditleri listelemektedir.

Biyolojik ile beşeri kültür ve dil çeşitliliği arasındaki ilişkinin yanı sıra, doğanın farklı değerlerini, bu hakları tanıyan ülkeler için doğanın haklarını ve Toprak Ananın haklarını tanımak.²¹

- Diğer hakların yanı sıra yaşam, gıda, sağlık, geçim, eğitim ve kültür hakları için büyük ölçüde doğaya bağımlı olan toplulukların biyoçeşitliliğe erişimlerini korumak.
- Vahşi türlerin kullanımına, insanların esenliğine ve hakların yerine getirilmesine katkıda bulunan ekolojik, ekonomik ve sosyal olarak sürdürülebilir bir yaklaşımı desteklemek.
- Ormansızlaştırmaya son verilmesi, karaların ve okyanusların korunması, sürdürülebilir üretim ve tüketim modellerine geçiş yapılması, iklim değişikliği, kimyasal kirlilik ve plastik kirliliğiyle mücadele edilmesi ve yabancı istilacı türlerin ortaya çıkmasının önlenmesi gibi biyoçeşitlilik kaybını önleme amaçlı eylemlere yönelik hak temelli bir yaklaşım geliştirmek.
- İnsan hakları üzerinde potansiyel büyük etkileri olan tarım, balıkçılık, ormancılık, altyapı, enerji ve maden çıkarma gibi sektörler dahil olmak üzere, tüm sektörel planlarda insan hakları temelli bir yaklaşımı ana akımlaştırmak.
- Yoksulluğun azaltılması, kalkınma hakkı dahil tüm insan haklarından etkin bir şekilde yararlanma ve insana yakışır çalışmanın ve sürdürülebilir işletme gelişiminin desteklenmesi dahil olmak üzere, çevresel olarak sürdürülebilir bir ekonomiye adil geçiş gibi sürdürülebilir ve kapsayıcı biyoçeşitlilik eylemlerine yönelik kolaylaştırıcı koşullar geliştirmek.
- GBF'ye göre biyoçeşitlilik için zararlı olan sübvansiyonları ele alırken, iş birliği yapma ve yeterli, öngörülebilir ve kolay erişilebilir kaynakları seferber etme görevini entegre etmek.²²
- Bilimden ve uygulamalarından yararlanma hakkını, insan hakları yükümlülükleri ve CBD ve GBF'nin - geleneksel bilgi ve uygulamaların önemi gibi - ilgili ilkeleri ve hükümleri doğrultusunda entegre etmek.²³
- Biyoçeşitlilik ve habitat kaybının sınır ötesi ve ülke dışı nedenlerini ve etkilerini yeterli şekilde ele almaya, koruma açıklarını kapatmaya ve iki taraflı, bölgesel ve küresel programlar ve politikalar dahil olmak üzere insan haklarının eksiksiz olarak hayata geçirilmesini desteklemeye yönelik mekanizmaları ve kaynakları tanımlamak.
- Verilen veya alınan biyoçeşitlilik finansmanına insan hakları temelli bir yaklaşımı taahhüt etmek ve takip ve izleme mekanizmaları dahil olmak üzere bunun nasıl hayata geçirilmekte olduğunu açıklamak.
- Mali ve teknik kaynakların insan haklarıyla uyumlu biyoçeşitlilik eylemlerine tahsis edilmesini sağlamak için uygulanabilir çevresel ve sosyal koruma önlemlerini tanımlamak.
- Biyoçeşitlilik ile ilgili politikaların ayrımcı olmamasını ve toplumsal cinsiyete duyarlı, etkili ve erişilebilir olmasını sağlamak.

4. UBSEP'ler ve Çevresel Yönetişim

Biyçeşitlilik ile etkileşim içinde olan kişilerin gereksinimlerini, haklarını ve bakış açılarını tam olarak kabul eden önlemlerin, planların ve politikaların biyoçeşitliliğin korunmasını sağlaması daha muhtemeldir. Örneğin, en son Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Hükümetler arası Bilim-Politika Platformu (IPBES) raporu, Yerli Halklar ve yerel toplulukların sahip olduğu ve ifade ettiği değerlerin, farklı ölçeklerde ve idari seviyelerde çevresel yönetişime esin kaynağı olabileceğine dikkat çekmektedir.²⁴ UBSEP'nin geliştirilmesi, tüm paydaşların, özellikle yaşam tarzları ve geçimleri biyoçeşitlilik ile doğrudan bağlantılı olan paydaşların bilgiye dayanan katılımını gerektirir. Ayrıca, usule ilişkin temel hakları belirleyen İlke 10 dahil olmak üzere, GBF'de atıfta bulunulan Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesinin ilkelerinin yanı sıra, ilgili bölgesel anlaşmaların uygulaması da dahil edilmelidir.²⁵ Devletlerin UBSEP'ler ile ilgili usule ilişkin yükümlülüklerinin temel yönleri, aşağıda belirtilmiştir.

²¹ Bkz. GBF, Kısım C, Paragraf 9

²² Bkz. GBF, Kısım C, paragraf 23; ayrıca Hedef 18 ve 19

²³ Bkz. GBF, Kısım C, Paragraf 19

²⁴ IPBES, "Değerler Değerlendirmesi - Doğanın Dar Piyasa Değerleri Kümesine Dayanan Kararlar, Küresel Biyoçeşitlilik Krizine Zemin Temelini Oluşturuyor", Medya Bildirisi, 11 Temmuz 2022.

²⁵ Bkz. GBF, Kısım C, Paragraf 18

4.1 Çevreyle İlgili Bilgiler Edinme ve Eğitim Haklarının Entegre Edilmesi İçin Kılavuz

- Biyoçeşitlilik ve sürdürülebilir kullanımı ve genetik çeşitliliğin faydalarının eşitlikçi bir şekilde paylaşımı bağlamında, bilgiye erişim hakkını güvence altına almak.²⁶
- Halkın biyoçeşitlilik ile ilgili projelere, politikalara ve karar verme süreçlerine ilişkin bilgilere erişme hakkının zamanında, erişilebilir ve etkili bir biçimde yerine getirilmesini sağlamak.
- Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesinde yer alan ve doğanın insanlara katkılarına değer verilmesini gerektiren Amaç B doğrultusunda, biyoçeşitlilik ile ilgili bilgilerin nasıl toplandığını ve halka sunulduğunu açıklamak.²⁷
- Ticari işletmeler tarafından önerilenler dahil olmak üzere, biyoçeşitliliği etkileyebilecek önerilen proje ve politikaların olası sosyal, çevresel ve insan hakları etkilerinin önceden değerlendirilmesini ve değerlendirmelerin halka açıklanmasını gerektirmek.
- Yerli toplumlar ve azınlıklar, çocuklar ve gençler, yaşlılar ve engelliler dahil olmak üzere tüm insanlar için çevre konusunda eğitim, toplumsal farkındalık ve çevreyle ilgili anlaşılabilir ve erişilebilir bilgilere erişim sağlamak.
- Tüm insanlar için doğaya ve farklı kültürel bakış açılarına saygı duyan bir eğitim hakkı sağlamak. GBF'nin uygulama hükümleri, tüm seviyelerde dönüştürücü, yenilikçi ve disiplinler ötesi örgün ve yaygın eğitim ihtiyacını ortaya koymaktadır.²⁸

4.2 Halkın Serbest, Anamlı ve Aktif Katılım Hakkının Entegre Edilmesi İçin Kılavuz

- Çevreyle ilgili karar verme sürecine halk katılımı, ifade özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplantı haklarını korumak.
- Uluslararası standartlar doğrultusunda, karar alma süreçlerine katılım ve özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rızaları ile ilgili yükümlülükler dahil olmak üzere, Yerli Halkların haklarına saygı göstermek, bunları korumak ve yerine getirmek.
- Kırılgan durumlardaki insanlar, köylüler, Yerli Halklar, yerel topluluklar, sendikalar, işveren kuruluşları ve çevre ve insan hakları savunucuları dahil olmak üzere, ilgili tüm paydaşların katılımını ve kapsanmasını güvence altına almaya yönelik önlemler almak.²⁹
- İnsanları değişim öznesi olarak tanımak ve bu insanlara biyoçeşitlilik planlama sürecine katkıda bulunmaları için güç vermek.
- Halka, UBSEP'ler ile ilgili süreçlere katılım olanakları ve katılım için makul zaman çerçeveleri konusunda zamanında ve yeterli bir biçimde bilgi vermek.
- Halkı, UBSEP'lerin geliştirilmesi, izlenmesi ve uygulanması ile ilgili katılımcı süreçlerin sonuçları hakkında şeffaf ve etkili bir biçimde bilgilendirmek.

4.3 Adalete Erişim Hakkının Entegre Edilmesi İçin Kılavuz

- a) biyoçeşitlilik kaybı ve ilgili insan hakları zararları yaşayan ve/veya b) insan hakları UBSEP'lerden veya bunların kapsamında alınan önlemlerden olumsuz yönde etkilenen kişiler için, hukuk yolları dahil olmak üzere ulusal düzeyde etkili, erişilebilir ve uygun şikayet mekanizmaları ve çözüm yolları belirlemek ve/veya oluşturmak.
- Kırılgan durumlardaki kişiler için adalete erişimi ve etkili çözüm yollarını güvence altına almak.
- Ticari işletmelerin yol açtığı zararlar dahil olmak üzere, biyoçeşitlilik ile ilgili insan hakları

²⁶ A.g.e.

²⁷ Ayrıca Hırvatistan'ın, halkın bilgilere erişim hakkına ve Ulusal Mekansal Veri Altyapısı Kanununun hükümlerine saygı gösterilmesi için doğa ile ilgili verilerin toplanması, işlenmesi, doğrulanması ve yayınlanması ile ilgili faaliyetlerin sürekli olarak uygulanmasını gerektiren UBSEP'sine bakın.

²⁸ Bkz. GBF, Kısım C, Paragraf 22

²⁹ Bu, USBEP'de önerilen önlemlerden en fazla etkilenen spesifik grupların ve destek gruplarının belirlenmesini içerebilir.

zararları için hesap verebilirlik ve etkili çözüm yolları sağlamak.

5. Biyoçeşitlilik ile İlgili Diğer Temel İnsan Hakları

Bir dizi diğer insan hakkı da biyoçeşitliliğin korunması ile ilgilidir. Bu hakların bazıları aşağıdaki tabloda açıklanmaktadır.³⁰ Bu haklara ve diğer haklara gereken şekilde saygı göstermeye ve bunları korumaya ve yerine getirmeye yönelik önlemler, UBSEP'lerde yansıtılmalıdır.

Yaşam hakkı <i>Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966), Madde 6</i>	Biyoçeşitliliğe bağlı ekosistem hizmetleri, sağlıklı bir yaşam için gıda, su ve hastalık yönetimi gibi temel unsurlara erişim sağlar; bunlar olmazsa yaşamlar tehlikeye düşer ve yaşam kalitesinde bir düşüş olur.
Sağlık hakkı <i>Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966), Madde 12</i>	Biyoçeşitlilik, sağlık ile çeşitli açılardan ilgilidir. Örneğin tıbbi amaçlı ilaçlar çoğu kez doğal ürünlerden elde edilir, doğayla baş başa olmak ruh sağlığını iyileştirir ve biyoçeşitlilik kaybı hayvanlardan insanlara bulaşan bazı hastalıklara maruz kalmayı artırır. Yukarıda atıfta bulunulduğu gibi, biyoçeşitliliğin korunması beslenme, hıfzıssıhha ve sağlıklı bir çevre dahil olmak üzere sağlığın temelinde yatan bir dizi belirleyici için de önemlidir.
Yeterli gıda hakkı <i>Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 11</i>	Yeterli gıda biyoçeşitliliğe bağımlıdır, çok çeşitli yerel ve sağlıklı bitkilere erişim ve türler içindeki genetik çeşitlilik ise daha yüksek tarımsal üretkenlik ve besin değeri ile bağlantılıdır. Biyoçeşitlilik direnci oluşturmak ve ekosistem bütünlüğünü desteklemek, yeterli gıda hakkının hayata geçirilmesine katkıda bulunur.
Güvenli içme suyu hakkı <i>Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 11</i> <i>Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin 15 sayılı Genel Yorumu (2003)</i>	Biyoçeşitlilik, örneğin yüzey akışını azaltma, daha fazla su depolanmasını sağlama ve su arındırma gibi çeşitli yollarla temiz ve güvenli içme suyuna erişim hakkını desteklemeye yardımcı olur.
Temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkı <i>İnsan Hakları Konseyi kararı 48/13 (2021)</i> <i>Genel Kurul kararı 76/300 (2022)</i>	Biyoçeşitlilik ve ekosistemler, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkının ayrılmaz bileşenleridir. Biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, biyoçeşitliliğe bağımlı ekosistem hizmetlerinin sürekli olarak sağlanmasına ve ilgili çok çeşitli insan haklarından etkin bir şekilde yararlanmaya olanak verir.
Kültürel haklar <i>Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 15</i>	Biyoçeşitlilik, toprak kaynaklarının kullanımı, dini uygulamalar ve avcılık ve balıkçılık gibi geleneksel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi dahil olmak üzere, yerli halklar gibi bazı insanların yaşam biçimleriyle içsel olarak ilgilidir.
Uygun konut hakkı <i>Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 11</i>	Biyoçeşitlilikten elde edilen malzemeler konutların inşasına katkıda bulunur ve etraftaki çevrenin, barınabilirlik ve dayanıklılık dahil olmak üzere konutların uzun vadedeki uygunluğu üzerinde doğrudan sonuçları vardır.

³⁰ Tablonun alındığı yer: OHCHR, "İnsan Haklarının Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesi", Mart 2022, sf. 12-13.

<p>Yeterli bir yaşam standardı hakkı <i>Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 11</i></p>	<p>Biyçeşitlilik kaynakları, avcılık, balıkçılık, toplayıcılık, kaynak toplama, hayvancılık ve küçük ölçekli geçimlik tarım dahil olmak üzere geçimle ilgili çok çeşitli faaliyetleri destekler.</p>
<p>Kendi kaderini tayin hakkı <i>Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Ortak Madde 1</i></p> <p><i>BM Kalkınma Hakkı Bildirgesi, Madde 1 (1986); BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, Madde 3 (2007)</i></p>	<p>Biyçeşitlilik hayatta kalmak için çok önemlidir ve bir halkın kendi ekonomik, kültürel ve sosyal gelişimini serbestçe seçerek kendi kaderini belirlemesine olanak verir.</p>
<p>Kalkınma hakkı <i>BM Kalkınma Hakkı Bildirgesi</i></p> <p><i>Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi, Madde 3 (1992)</i></p>	<p>Kalkınma hakkının nesiller arası ve nesil-içi eşitliği, uluslararası dayanışma ve işbirliğini ve bireysel ve toplu hakları içeren ilkeleri, biyçeşitlilik kaybını engellemeye yönelik bütünsel, tüm dünyayı kapsayan bir yaklaşımın ayrılmaz parçalarıdır. Kalkınma Hakkı, insanlığın ortak mirası, doğal kaynaklar üzerinde kalıcı egemenlik ve uygun bir yaşam standardı hakkı gibi biyçeşitlilik ile ilgili uluslararası hukuk kavramları ve ilkeleri ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. GBF, aynı zamanda biyçeşitliliğin korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına katkıda bulunan sorumlu ve sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı vurgulamaktadır.³¹</p>

6. UNSEP'ler ve Kırılgan durumlardaki kişilerin hakları

Biyçeşitlilik kaybının kırılgan durumlardaki kişilerin, grupların ve halkların üzerinde orantısız etkileri vardır. Genel olarak, kırılgan durumdaki kişilerin, grupların ve halkların korunmasına yönelik hükümlerin UBSEP'lere dahil edildiği örneklerin sayısı azdır.³² BM Genel Sekreteri, Ortak Gündemimizde, Yerli Halklar dahil olmak üzere çoğu kez ötekileştirilen grupların kamu işlerine katılımını desteklemeye yönelik yeni yaklaşımlara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. GBF'de yer alan Hedef 22, Yerli Halklar ve yerel toplulukların, kadınlar ve genç kızların, çocuklar ve gençlerin ve engellilerin bilgiye erişimini, katılımını ve adalete erişimini sağlamanın önemini vurgulamaktadır. UBSEP'ler, aşağıdakileri sağlamalıdır:

- Yerli Halklara, yerel topluluklara, kırsal topluluklara, kadınlara, çocuklara, gençlere ve yaşamları ve geçimleri çoğunlukla doğa ile yakında bağlantılı veya doğaya bağımlı olan diğer kişilere odaklanmak.
- Bazen kırılgan durumlarda yaşamakta olmalarına rağmen, Yerli Halkların, yerel toplulukların, kırsal toplulukların, kadınların, çocukların ve gençlerin -örneğin bilimsel ve teknik bilgileri ve dava açma ve siyasi hareketler oluşturma gibi eylemler yoluyla- etkili ve eşitlikçi biyçeşitlilik eylemlerini ısrarla talep etme ve destekleme yetkisine, hakkına ve kapasitesine sahip olduklarını kabul etmek.
- Biyçeşitlilik ve habitat kaybını ele almak amacıyla, mevcut eşitsizlikleri kötüleştirmeyen ve GBF'de belirlendiği gibi toplumsal cinsiyet ve yaşla ilgili etkilerin yanı sıra nesiller arası eşitliği dikkate alan eylemleri desteklemek.³³
- Kırılgan durumlarda yaşayan insanların haklarının daha iyi korunmasını sağlayan ve tarihsel veya yapısal ayrımcılığı ele alan biyçeşitlilik eylemlerini geliştirmek.
- Biyçeşitliliği korumaya yönelik olan, aynı zamanda kırılgan durumlardaki kişiler için - kadınlar ve Yerli Halklar için daha güvenli arazi kullanım hakkı ve kırsal bölgelerdeki gençler

³¹ Bkz. GBF, Kısım C, Paragraf 13

³² OHCHR tarafından incelenen güncel UBSEP'lerin yüzde seksen üçünde kırılgan durumlardaki kişiler, gruplar ve halklar dikkate alınmıştır, ancak bunlara verilen önemin düzeyi ve kapsamı ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişmektedir (OHCHR, "İnsan Haklarının Ulusal Biyçeşitlilik Strateji ve Eylem Planlarına Entegre Edilmesi", Mart 2022, sf. 10).

³³ Bkz. Kısım C, Paragraf 21

için daha iyi gıda güvenliği veya iş fırsatları gibi- ortak faydalar oluşturan eylemlere öncelik vermek.

- Açık ve ayrımcı olmayan bir şekilde tapu verilmesi ve farklı kullanım hakkı türlerinin tanınması dahil olmak üzere, Yerli Halkların, yerel toplulukların ve kadınların ve genç kızların kullanım haklarını ve kaynak kullanımını kabul etmek ve korumak.

6.1 UBSEP'ler ve Yerli Halkların Hakları

CBD COP, Yerli Halkların ve etkilenen diğer toplulukların katılımının, biyoçeşitliliği etkili bir biçimde korumaya yönelik önemli bir katkı olduğunu vurgulamaktadır. Koruma altındaki alanların oluşturulması ve bunların yönetim ve yönetim rejimleri, etkilenen Yerli Halkların katılımına ve insan hakları normları, standartları ve ilkelerinin gerektirdiği gibi, aynı zamanda bu Halkların özgür, önceden ve bilgiye dayanan rızalarına dayanmalıdır. Yerli Halklar, geleneksel toprakları ve bölgeleri içinde kurulan koruma altındaki alanların yönetimine katılma hakkına sahiptir. Genetik Kaynaklara Erişim ve Bunların Kullanımından Doğan Faydaların Adil ve Eşitlikçi bir Şekilde Paylaşımına ilişkin Nagoya Protokolü, söz konusu toplulukların haklarının Tarafardan biri tarafından kabul edildiği durumlarda, önceden bilgiye dayanan rıza alınması ve genetik kaynaklarla bağlantılı geleneksel bilgiler ve Yerli Halkların sahip olduğu genetik kaynaklara erişim ile ilgili faydaların karşılıklı mutabakata varılmış koşullara bağlı olarak paylaşılması yükümlülüğünü içerir. CBD'nin Tarafları, yerli halkların bilgileri, yenilikleri ve uygulamalarına erişim ve bunların kullanımı bağlamında, Yerli Halkların Serbest, Önceden ve Bilgiye Dayanan Rızasına (FPIC) ilişkin bir anlayışı kabul etmiştir. Bu, diğer hususların yanı sıra, şunları içerir: a) karar verme sürecinde baskı, korkutma, manipülasyon veya zorlama olmaması; rıza veya onayın önceden alınması veya yetkilendirme; b) ilgili bilgilerin sağlanması ve c) rıza veya onay vermeme hakkı.³⁴ Ancak sadece sınırlı sayıda UBSEP istişareye ve FPIC alınmasına atıfta bulunmaktadır. BM Biyoçeşitliliğe Ortak Yaklaşımı, Yerli Halkların haklarının korunması ve bu halklara karşı ayrımcılık yapılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.³⁵

GBF'nin uygulanması, Yerli Halkların ve yerel toplulukların - biyoçeşitlilikle bağlantılı geleneksel bilgiler, yenilikler, dünya görüşleri, değerler ve uygulamalar dahil olmak üzere - haklarına ve bilgilerine verdikleri FPIC ile saygı gösterilmesini, korunmasını ve muhafaza edilmesini sağlamalıdır. Bu, Yerli Halkların karar verme süreçlerine - ilgili ulusal mevzuata, Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi dahil olmak üzere uluslararası araçlara ve insan hakları hukukuna uygun bir şekilde - tam ve etkin katılımlarını da içerir.³⁶

Yerli Halkların haklarının UBSEP'lerin geliştirilmesine ve uygulanmasına entegre edilmesi için kılavuz:

- Yerli Halkların UBSEP'lerin geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesi boyunca anlamlı ve etkin katılımını sağlamaya yönelik önlemler almak.
- GBF'de yer alan Hedef 1'e uygun olarak, mekansal planlama ve yönetim süreçleri sırasındaki eylemler dahil olmak üzere biyoçeşitlilikle ilgili eylemler gerçekleştirirken Yerli Halkların haklarına saygı göstermek ve bu hakları korumak ve yerine getirmek.
- Yerli Halkların bilimsel ve teknik bilgilerinin biyoçeşitliliğin korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına katkısını, ayrıca bu halkların biyoçeşitlilik ve habitat kaybını ele almaya yönelik çabalarını tanımak. CBD'ye, Nagoya Protokolüne ve diğer ilgili uluslararası araçlara göre FPIC dahil olmak üzere, GBF'de yer alan Hedef 21'e uygun olarak Yerli Halkların bu tür bilgiler üzerindeki haklarına saygı göstermek.
- GBF'de yer alan Hedef 3'ün '2030'a kadar yüzde 30' hükümleri ile ilgili olanlar dahil olmak üzere, Yerli Halkların toprakları, kaynakları ve bölgeleri ile ilgili haklarını güvence altına almak.
- GBF'de yer alan erişim ve fayda paylaşımı ile ilgili Amaç C ve sürdürülebilir kullanım ve fayda paylaşımı ile ilgili Hedef 9 doğrultusunda, kapsayıcı karar verme süreçlerini ve genetik ve biyolojik kaynakların kullanımının yanı sıra bağlantılı bilimsel ve teknik bilgilerden doğan faydaların adil ve eşitlikçi paylaşımını desteklemek.
- Yerli Halkları zorla yerinden eden koruma önlemlerini yasaklamak.

6.2 UBSEP'ler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

³⁴ Bkz. CBD/COP/DEC/XIII/18.

³⁵ CEB, "BM Biyoçeşitliliğe Ortak Yaklaşımı". Bulunduğu yer: unsceb.org/un-common-approach-biodiversity.

³⁶ Bkz. GBF, Kısım C, Paragraf 8

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir toplumda yaşamak bir insan hakkıdır. CBD, kadınların biyoçeşitlilikle ilgili eylemlerdeki hayati rolünü kabul etmekte ve kadınların bunların uygulamasına tam ve etkin bir şekilde katılmalarını gerektirmektedir. BM Genel Sekreterinin İnsan Hakları için Eylem Çağrısı, tüm BM faaliyetlerine bir toplumsal cinsiyet merceğinden bakılmasına ve toplumsal cinsiyet dengeli karar verme süreçlerine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. CBD COP-15'te bir Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı kabul edilmiştir; GBF'de yer alan Hedef 23 ise, kadınların toprak ve doğal kaynaklar üzerinde eşit haklara ve erişime sahip olduklarını kabul etmek dahil olmak üzere, çerçevenin uygulanmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına atıfta bulunmaktadır.³⁷ Bu çaba, toplumsal cinsiyetle ilgili amaç ve hedefleri sıklıkla alıntılan ancak nadiren iyi uygulamaları ve çıkarılan dersleri paylaşan veya kadınların spesifik ihtiyaçlarının veya karşılaştıkları zorlukların ayrıntılarına giren UBSEP'leri kapsamalıdır.³⁸

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin USBEP'lerin geliştirilmesine ve uygulanmasına entegre edilmesi için kılavuz:

- Liderlik olanakları sağlamak dahil olmak üzere, UBSEP geliştirme süreci sırasında ve uygulama ve raporlama aşamaları boyunca kadınların, genç kızların ve çeşitli toplumsal cinsiyetlere sahip kişilerin anlamlı ve etkin katılımını sağlamak.
- Sosyal, politik, kültürel ve yasal sınırlamalar dahil olmak üzere kadınların, genç kızların ve çeşitli toplumsal cinsiyete sahip kişilerin katılımı ve dahil olmaları önündeki engelleri ve bu engelleri ele almaya yönelik stratejileri belirlemek.
- Toplumsal cinsiyet eylem planını, diğer ilgili çok taraflı çevre anlaşmaları veya ilgili çok taraflı süreçler kapsamında geliştirilmiş olan toplumsal cinsiyet planları veya stratejileri ile sinerji içinde uygulamak.
- CBD 2020-sonrası Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi ve Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı doğrultusunda toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler geliştirmek ve bunları izlemek.³⁹
- Toplumsal cinsiyet analizi gerçekleştirmek ve toplumsal cinsiyete göre farklılaştırılmış biyoçeşitlilik uygulamaları hakkında bilgi paylaşmak.
- Tüm insanların biyoçeşitliliğe dayanan gelir getirici faaliyetlerinin ve geçim stratejilerinin çeşitlendirilmesini destekleyen stratejileri ve eylemleri teşvik etmek.
- UBSEP'nin uygulanması sırasında toplumsal cinsiyete duyarlı eylemlerin uygulanması için yeterli kaynakları seferber etmek.
- UBSEP'leri ile ulusal kurumlar, toplumsal cinsiyet eylem planları, programları ve politikaları arasındaki bağlantıları tanımlamak.⁴⁰

6.3 UBSEP'ler ile Çocukların ve Gençlerin Hakları

Çocuklar ve gençler, Çocukların Haklarına İlişkin Sözleşmede (CRC) yer alan ve CBD'nin uygulanması bağlamında geçerli olan açıkça tanımlanmış haklara sahiptir. Örneğin, CBD'de yer alan Madde 13, CRC'deki Madde 28 ve 29 ile tanındığı gibi, biyoçeşitlilik eylemlerinin çevre konusundaki eğitimi güçlendirmeye yönelik çabaları içermesini gerektirmektedir. BM'nin Ortak Yaklaşımı, çocuklar, gençler ve gelecek nesillerin sağlıklı bir çevreden yararlanma hakları dahil olmak üzere insan haklarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Eylem Çağrısı ve Ortak Gündemimiz, daha iyi siyasi temsil ve eğitimin nesiller arası uyumu ve daha kapsayıcı toplumları desteklemek için dönüştürülmesi dahil olmak üzere, gençlerin daha anlamlı katılımına yönelik tavsiyeler içermektedir. Çocuklara ve gençlere ilişkin hükümler, CBD'nin taraflarının yaklaşık dörtte birinin UBSEP'lerine yansıtılmıştır.⁴¹

³⁷ GBF, Hedef 23'ün uygulanmasına yönelik hususlar için kısım C, paragraf 15'e ve toplumsal cinsiyet eylem planına bakın: <https://www.cbd.int/doc/c/f64f/e1b9/e8da56802bc2c458a56fcefafa/cop-15-l-24-en.pdf>

³⁸ UNDP, "Toplumsal Cinsiyet ve Madencilik Yönetişimi (2022): 6NR Teknik Kılavuz: Paydaş Katılımı", e-öğrenme modülü. Bulunduğu yer: www.learningfornature.org/en/courses/gender-and-mining-governance-2022.

³⁹ Örnek olarak, Nijerya'nın UBSEP'si, UBSEP'nin uygulamasındaki toplumsal cinsiyet boşluklarını doldurmak için koordinatörlerin biyoçeşitlilik programlarının ve projelerinin Toplumsal Cinsiyet analizini yapmasını, kadınların kaynak yönetimi karar verme süreçlerine entegre edilmesi için Toplumsal Cinsiyete duyarlı planlama ve politikaları, pozitif ayrımcılık önlemleri yoluyla kadınlara ve gençlere güç verilmesi için toplumsal cinsiyet konularının entegre edilmesine yönelik kapsamlı bir plan geliştirilmesini ve toplumsal cinsiyet konularında seminerler/konferanslar düzenlenmesini ve kapsamlı toplumsal cinsiyet istatistikleri toplanmasını öngörmektedir.

⁴⁰ Malavi'de, Toplumsal Cinsiyet ve Engellilik Bakanlığı, UBSEP'nin uygulanması için anahtar kurum olarak tanımlanmıştır.

⁴¹ Örneğin Bahamalar'ın UBSEP'sinde, gençlerin katılımı, biyoçeşitlilik eğitiminde ele alınması gereken bir çok konudan biri olarak

Çocukların ve gençlerin haklarının USBEP'lerin geliştirilmesine ve uygulanmasına entegre edilmesi için kılavuz:

- Çocukların ve gençlerin biyoçeşitlilik ile ilgili haklarını güvenceye almak.
- Eğitim, çevrimiçi platformlar ve gençlerin önderlik ettiği gruplar, kuruluşlar ve ağlar yoluyla gerçekleştirilenler dahil olmak üzere, çocuklar ve gençlere yönelik iletişim, güçlenme ve kendilerini seferber etme ve toplumsal ve çevresel dönüşüm için eyleme geçme fırsatlarını desteklemek.
- Çocukların ve gençlerin doğaya saygılı biyoçeşitlilik eylemlerine ve eğitimlerine anlamlı ve etkin katılım haklarını güvence altına almak.
- UBSEP'lerin geliştirilmesi, izlenmesi ve uygulamasında çocukların üstün çıkarlarını temsil eden mekanizmalar geliştirmek.

6.4 UBSEP'ler ve Çevresel İnsan Hakları Savunucularının (ÇİHS'ler) Hakları

Dünya genelinde insanlar doğal sistemlerin zarar görmesini önlemek ve temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye ilişkin insan hakkını savunmak için çalışmaktadır. Temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkını kullanan veya savunan kişiler dahil olmak üzere çevre konularında çalışan insan hakları savunucuları, çevresel insan hakları savunucuları olarak bilinmektedir.⁴² Çevre savunucuları, faaliyetlerini gerçekleştirirken çok büyük kişisel riskler ile karşı karşıya kalmaktadır. Global Witness'a göre, son on yılda 1.700 kadar çevre savunucusu öldürülmüştür.⁴³ 2021 yılında, rapor edilen ÇİHS cinayetlerinin sayısı 200 olmuştur.⁴⁴ Frontline Defenders tarafından hazırlanan bir raporda, toplamda öldürülen insan hakları savunucularının %69'unun toprakları, Yerli Halkların haklarını ve çevre haklarını savunmaya yönelik mücadelelere katıldığı tespit edilmiştir. BM Genel Sekreterinin Eylem Çağrısında, insan hakları savunucularına ve çevre aktivistlerine, özellikle gençlere, kadınlara ve genç kızlara yönelik koruma mekanizmalarının geliştirilmesi için üye Devletlere BM desteği verilmesi ihtiyacının altı çizilmektedir.⁴⁵ Buna ek olarak, Ortak Yaklaşımda, çevresel insan hakları savunucularının ve aktivistlerin korunmasının sağlıklı bir çevre hakkının yerine getirilmesine katkıda bulunduğu dikkat çekilmekte, aynı zamanda adaletin ve hesap verebilirlik önlemlerinin bu kişilere yönelik tehditlere karşı koruma sağlanmasındaki rolü vurgulanmaktadır. GBF'de yer alan Hedef 22, ÇİHS'lerin tam olarak korunmasını ve Ulusal biyoçeşitlilik taahhütlerinin bu kişiler için güvenli ve kolaylaştırıcı bir ortam sağlamasını gerektirmektedir.

ÇİHS'lerin haklarının USBEP'lerin geliştirilmesine ve uygulanmasına entegre edilmesi için kılavuz:

- UBSEP'lerin geliştirilmesi, izlenmesi ve uygulanması dahil olmak üzere, ÇİHS'lerin katılım, bilgiye erişim, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme haklarına saygı göstermek ve bu hakları korumak ve yerine getirmek.
- ÇİHS'lerin hayatlarına veya esenliğine yönelik tehditlere karşı eyleme geçilmesini ve ihlaller olduğunda adalete ve etkili çözüm yollarına erişebilmelerini sağlamak.
- Ticari işletme aktörleri dahil olmak üzere, ÇİHS'lere şiddet uygulanması ve gözdağı verilmesinden sorumlu kişilerin etkili bir şekilde soruşturulmasını ve kovuşturulmasını sağlamak.
- ÇİHS'lerin etkin bir biçimde korunmasını güvence altına almak için mevcut olan mekanizmalar ile ilgili bilgi oluşturmak ve/veya sağlamak.

tanımlanmıştır. Azerbaycan'ın UBSEP'si, okul çocuklarının ekoloji konusundaki bilgi ve eğitimini artırmak için çevre eğitim merkezlerinin desteklenmesini içeren planlanmış eylemleri sıralamaktadır. Bosna Hersek'in UBSEP'si bir iletişim planı belirlemektedir; bu plan, ilk ve orta okullardaki çocukların eğitimine yönelik önlemleri içermekte ve gençleri, iletişim planının uygulanması için hedef bir grup olarak tanımlamaktadır.

⁴² A/HRC/RES/40/11.

⁴³ Global Witness, "On yıllık meydan okuma", 29 Eylül 2022. Bulunduğu yer:

www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/decade-defiance.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ UNEP ve OHCHR, Yerleşik Koordinatörler ile işbirliği içinde bu aracın geliştirilmesine öncülük etmektedir.

7. UBSEP'ler, işletmeler ve insan hakları

Tüm ticari işletmeler biyoçeşitliliği etkiler ve biyoçeşitliliğe bağımlıdır. Bu durum, ticari işletmeler ve daha geniş kapsamlı olarak toplum için maliyetler ve faydalar doğurur. Biyoçeşitlilik üzerindeki etkilerin ve biyoçeşitliliğe bağımlılığın değerini kabul etmek, dünya genelinde biyoçeşitliliğin korunması ve biyoçeşitliliğe yatırım yapılması için net bir ticari gerekçe sağlamaktadır. Ticari işletmelerin, biyoçeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanımı ve faydalarının eşitlikçi bir şekilde paylaşımı bağlamında insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu vardır.⁴⁶ Bu, biyoçeşitliliği ve ekosistemleri etkileyebilecek tüm eylemlere Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Kılavuz İlkeler (UNGP'ler) ve Çok Uluslu İşletmeler ve Sosyal Politikaya İlişkin İlkeler Üçlü Bildirgesi (MNE Bildirgesi) tarafından kılavuzluk edilmesini içerir.⁴⁷

Ticari işletmelerin sorumluluğunun USBEP'lerin geliştirilmesine ve uygulanmasına entegre edilmesi için kılavuz:

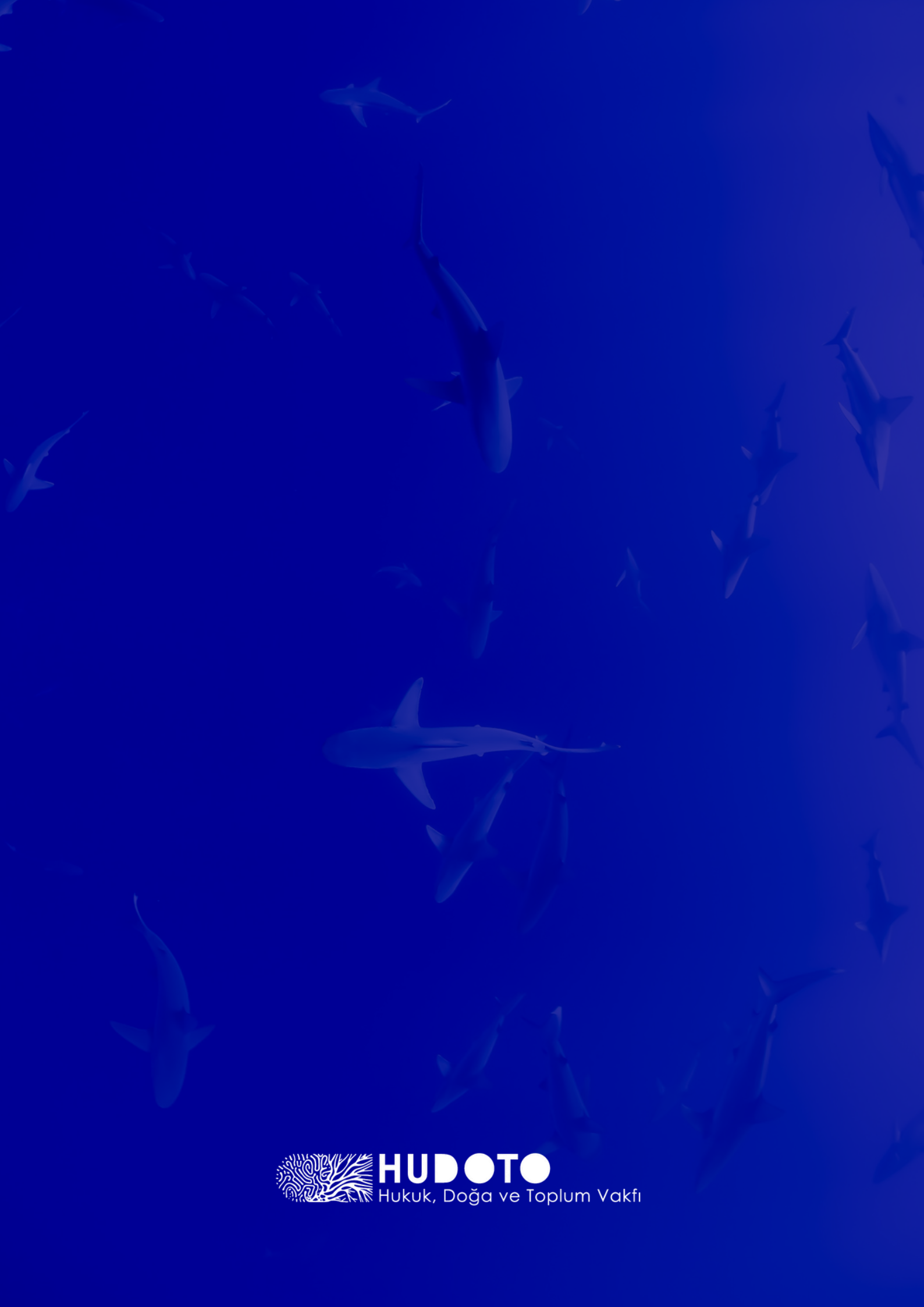
- UNGP'ler kapsamında ticaretle ilgili olarak biyoçeşitlilik kaybından kaynaklanan insan hakları zararlarını önlemek için ticari işletmelerin görevlerini tanımlamak ve bunlara ilişkin hesap verebilirliği desteklemek.
- Biyoçeşitlilik kaybını ve buna bağlı insan hakları zararlarını önlemek için, ticari işletmelerin tüm ticari faaliyetlerde - temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkı dahil olmak üzere - insan haklarına kapsamlı bir şekilde gereken özeni göstermelerini gerektirmek.
- Tedarik zincirleri genelindeki ihlaller dahil olmak üzere, ticari işletmelerin çevre ve insan hakları ihlallerini izlemeye yönelik mekanizmalar tanımlamak ve/veya oluşturmak.
- Örneğin hesap verebilirliğe ve çözüm yollarına ilişkin düzenlemeler ve etkili mekanizmalar yoluyla, biyoçeşitlilik ve habitat kaybına ve bağlantılı insan hakları zararlarına yol açan veya bunları önlemeyen ticari işletmeleri sorumlu tutmaya yönelik mekanizmalar tanımlamak ve/veya oluşturmak.

8. UBSEP'lerin Uygulanması ve İzlenmesi

UBSEP'ler bir son niteliğinde değildir, daha ziyade uzun vadeli katılımcı bir biyoçeşitlilik planlaması ve eylem sürecinin başlangıcıdır. Bu itibarla, UBSEP'lerin, insan haklarıyla karşılıklı ilişkileriyle ilgili bir sürekli diyalog sürecinden faydalanmaları gereklidir. GBF'ye ilişkin izleme ve değerlendirme çerçevesine CBD COP 15'te son hali verilmemiş olmakla birlikte, geçici bir teknik uzman grubunun desteğiyle COP 16'ya kadar son halinin verilmesine yönelik bir süreç üzerinde mutabakata varılmıştır. Devletlerin insan hakları yükümlülükleri UBSEP'lere yansıtılmalı ve UBSEP'lerin uygulanması ve izlenmesi için bilgi sağlamalıdır. Etkili bir halk katılımı ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının dahil edilmesi, bu hedefe ulaşmak için çok önemlidir. UBSEP'lerin uygulamasının izlenmesi ve rapor edilmesi süreci, Yerli Halklar, yerel topluluklar, köylüler ve kırsal topluluklar, kadınlar, çocuklar ve gençler dahil olmak üzere tüm hak sahiplerini aktif olarak içermelidir. Bu, ilgili biyoçeşitlilik, mekansal ve planlama verilerini toplamak ve herkese açık hale getirmek için, gereken durumlarda finansman ve teknik destek sağlanması dahil olmak üzere etkili önlemler alınmasını gerektirir.

⁴⁶ Bkz. A/HRC/34/49, kısım IV, paragraf 72; A/73/567 kısım A, paragraf 31.

⁴⁷ https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf;
<https://www.ilo.org/empent/areas/mne-declaration/lang--en/index.htm>

HUDOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı